

Hospodaření v lese a biodiverzita

V biologickém, ekologickém i lesnickém smyslu je les místo, jehož hlavním a nejvýznamnějším rysem je převaha stromů. Kromě nich však prakticky v každém lese najdeme různé druhově bohatá společenstva nižších a vyšších rostlin, hub, mikroorganismů, bezobratlých i obratlovců. Druhově složení těchto společenstev a vzájemné proporce mezi druhy (tj. zda je druh vzácný nebo naopak hojný) určuje za daných ekologických podmínek mezidruhová konkurence. Některé druhy jsou přitom konkurenčně schopnější než jiné a proto po určité době nerušeného vývoje lesa začínají převládat. Pokud je v nějakých ekologických podmínkách potenciální prostor (v ekologické terminologii potenciální nika) pro společný výskyt dejme tomu 40 druhů cévnatých rostlin, větší počet z nich se může uplatnit, jen pokud budou nějakým způsobem omezovány dominantní druhy. V lese to jsou zcela očekávané stromy.

To, zda organismy s tendencí dominovat budou občas nebo pravidelně omezované, může kromě přírodních faktorů ovlivňovat také člověk. A skutečně tak intenzivně činí již odpradávná. Podoba našich lesů, jak ji známe dnes, je v hustě osídlených oblastech po tisíciletí určována intenzitou a způsobem hospodaření. Než byly z velké části změněny monokulturami výsadbami, měly lesy především nížin a pahorkatin podobu, která se dodnes zachovala doslova jako relikvium minulosti. Světlé typy lesů jako teplomilné doubravy a dubohabřiny jsou velmi pravděpodobně výsledkem hospodaření z doby před zavedením „racionálního lesnictví“.

Nejvýznamnějším způsobem tradičního hospodaření jsou pařeziny (někdy nazývané les nízký). Jde o typ managementu, při kterém jsou v relativně krátkých časových

intervalech (zpravidla 7–20 let) těženy pařezové výmladky, představující trvalý zdroj kvalitního palivového dřeva. Každý rok se takto odtěží pouze určitá část obhospodařovaného lesa. Výsledkem je mozaika různě starých a především různě světlých porostů. Ačkoli věk výmladků je omezován krátkou dobou obmýtí, v lese je zachována kontinuální přítomnost starého a částečně odumřelého dřeva v podobě postupně stárnoucích, od středu hnijících pařezů, z jejichž živého obvodu vyráží nové výmladky. Právě velká různorodost v množství světla dopadajícího na povrch půdy, narušování často opakovanou těžbou a zároveň přítomnost starého a odumřelého dřeva v podobě pařezů umožňují v takto obhospodařovaných lesích současnou existenci mnoha druhů organismů. Kromě toho bývají v pařezinách ponechávány v určitých rozestupech staré stromy, poskytující další typy prostředí zejména pro hmyz a ptáky. Takovému lesu se říká pařezina s výstavky, čili les střední.

Lesy v některých oblastech (především na jižní Moravě a ve středních Čechách) byly obhospodařovány jako pařeziny ještě v době první republiky. Po druhé světové válce však tento typ hospodaření téměř úplně vymizel. Souvisí to se změnou pozemkového vlastnictví, kdy prakticky všechny lesy přešly pod státní správu a všude byl zaveden jednotný hospodářský systém. Dříve pařezinovým způsobem obhospodařované lesy se mění v sukcesně pokročilejší stadia s převahou několika málo dominantních druhů, které jsou schopny snášet dlouhodobě silný zástin a profitovat z hromadění živin, které nejsou z lesa transportovány v takové míře jako dřív. Tato sukcesně pokročilejší stadia jsou navíc prostorově mnohem homogennější. Z lesa proto mizí světlo milné druhy a druhy vyžadující jemnou mozaiku různých typů stanovišť, která byla vytvářena právě tradičními způsoby hospodaření.

Většina nejzachovalejších pařezinových lesů dnes leží v rezervacích, kde se zachovaly díky tomu, že se zde od doby vyhlášení ochrany hospodářsky zasahovalo jen sporadicky. Neplatí to ovšem obecně — snahou bylo převádět pařezové polykormony formou vyjednocování na jednodušší jedin-

ce. Paradoxem je, že území chráněná především kvůli výskytu cenných druhů a společenstev, touto „konzervací“ ztrácí na hodnotě. Existence pestré přírodní mozaiky byla totiž dána právě dřívějším způsobem hospodaření. Homogenizace pařezin je samozřejmě zcela přirozený proces, je však třeba položit si otázku, co vlastně chceme v naší krajině chránit. Pokud jsou cílem zdánlivě nedotčené, avšak druhově poměrně chudé (pra)lesy, pak můžeme stávající bezzásahový režim zachovat s vědomím ztráty podstatné části hodnoty lesních rezervací nížinných oblastí.

Apelujeme tímto na znovuzavedení tradičních způsobů obhospodařování lesů tam, kde je to z hlediska ochrany biodiverzity evidentně nezbytné. S tím souvisí důvod pro obnovu pařezin, který vůbec není historicky sentimentální, je dokonce mezinárodně aktuální. V reliktech tradičně obhospodařovaných lesů totiž přežívají poslední populace dřívě hojnějších druhů, které, pokud nebude obnoveno tradiční hospodaření, z naší přírody zmizí. Alarmující je, že řada těchto druhů nevymírá jen u nás, ale v celém svém areálu, a je tedy možné, že zmizí docela. Kromě zachování biodiverzity jsou pařeziny významné jako kulturní fenomén — jistou analogií může být ochrana nemovitých kulturních památek, vzhledem k podobě nížinných lesů je výsledkem společného vlivu kultury a přírody. Třetí důvod je socioekonomický; pařeziny poskytují širokou škálu přírodních produktů na bázi dřeva, přičemž celý systém je soběstačný a dobře zapadá do představ o trvale udržitelném lesnictví. Znovuzavedení pařezin vytvoří nové pracovní příležitosti ve venkovských oblastech.

Chtěli bychom na tuto problematiku upozornit širší veřejnost a umožnit znovuzavedení tradičních způsobů hospodaření. Nejen ochrana přírody, ale také ekonomické zájmy hovoří pro obnovu pařezinného hospodaření tam, kde v minulosti dobře prosperovalo. Zkušenosti ze zahraničí (Velká Británie, Německo) oprávněnosti tohoto kroku jasně nasvědčují. Své názory k tématu můžete vyjádřit na webových stránkách <http://sweb.cz/diskuse.lesy>.

Radim Hédl, Martin Kopecký

Helmintologické dny

Ekofilm